

zás volt, vagy elszigetelt törekvés, az ma Oroszország tervszerű célkitűzéseiben átfogó és átgondolt vállalkozássá méreteződött. Az orosz sarkvidék feltárása egész Oroszország érdeke, de legelső sorban Jakutia autonóm köztársaságé, amelynek területe hatszor akkora, mint Németország. A sarkvidéki hajóközlekedés Oroszország nyugati és keleti végpontjain a legfontosabb közlekedési út lehet idővel és ennek a felismerése ösztökélte az Unió kormányát az egymást követő sarkvidéki expedíciók megszervezésére, amelyek betetőzését éppen a Tscheljuskin expedíció jelentette. A „mesét“ nem kívánjuk elmondani, ezt megörökíti a nyomtatott betű, a filmtekercs, s az agy tekercei. Hanem arról az erkölcsi érzületről kell valamit mondanunk, amely ennek a vállalkozásnak, a hajótörötteknek és megmentésük történetének legbensőbb tulajdona. Arról a hőskölteményről, amely erkölcsisége nevelő hatásában és szociális tudatképző jelentőségében felmérhetetlen. Ez a vállalkozás — igaz — már a kollektivitás jegyében indul. Verne regényének ifjú hősei a lakatlan szigeten még személyi torzsalkodásokban és féltékenykedésekben villódnak, s csak a szükség elemi erejű ábrázolása, az egymásrautaltság kényszerítő erejű eszmélése egységesíti erőiket és célkitűzéseiket; a közös baj neveli ki bennük a közösség érzületét. Fontos élmény ez a gyermek számára, de a felnőttnak nemkevésbé, hogy már egy kezdettől fogva kollektív tudatú vállalkozás történéseinek tanúja. Mert a hajó emberei, férfiak, nők, egy egységes közösséget alkotnak. Az új társadalmi lét emberei, s minden magatartásuk ennek a megkülönböztethető vonását tükrözi. A könyv legmegragadóbb lapjai azoknak az időknek a története, amelyet a hajótöröttek a jég hátán töltenek. Teljes két hónap. Ebben a rendkívül veszélyeztetett, bizonytalan, szenvedésekkel és nélkülözésekkel teli időben mutatkozik meg a közösség egységes arculata. Ezek az emberek nem csüggednek, nem szitkozódznak és nem imádkoznak: hanem dolgoznak és tanulnak. Az expedíció vezetője, Schmidt előadássorozatot tart a dialektikus materializmusról, s a táborban az egyes brigádok közötti verseny nagyszerű teljesítményeket eredményez. Ezeket az embereket nem csupán az élettani törekvés, az egyéni élet megtartásának kétségbeesett igyekevése tartja talpon, hanem a szociális tudattal vértezett, felelős kollektív emberek erkölcsisége. Egyedül ez az embertípus volt képes arra a kollektív tetre, amely a Tscheljuskin expedíció hőskölteményszerű befejeződése: a hajótöröttek megmentése. Ahogy' ezt a mentőexpedíciót megszervezték, ahogy az egyes repülők az ország minden tája felől útra kelve, minden elemi erővel szembeszállva, küzdve és győzedelmeskedve a hajótörötteket az utolsó szál emberig megmentették. Ez a kollektív cselekedet a mítoszok érzékelhetetlen jelenéseit a valóság élő közelségével árnyalja el. Ezek az emberek nem csupán „Oroszország hősei“, hanem egy új emberforma szinte személyfeletti megtestesülései. A kollektív emberé. Az ő hősiességük, amelyet megzengett az egész világ, lényegében más mint az a hősiesség, amelyet a tankönyvek és harci dalok dicsőítenek. Ezek a hősök *önkéntes* hősök, művük a közösség javát szolgálja s céljuk az élet megmentése, nem pedig annak elpusztítása.

Ezt teszi a Tscheljuskin olvasását túl a vállalkozás hasznossági célkitűzéseinek feledhetetlen élménnyé! Ebben a valóságtörténetben testet ölt a gyermekábránd az emberek testvéri egységéről és önfeláldozásáról, amely a mi életünkben a kielégítetlen sovárgás forrása marad.

(Nagyszőlős)

Neufeld Béla

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS ÚJ IRÁNYA. Magyarország szellemi élete — bármennyire határok közé van szorítva — az ellentétek különös feszülését viseli magán. Bölöni Ady könyve ugyan Párisban kénytelen meg-

jelenni s a magyar szellem élvonalai az utódállamokban huzódnak meg és vonják magukhoz nem egy magyarországi író munkálkodását; a határon belül azonban mégis felszínre kényszerül a parnassziének részéről a kérdés, hogy „mit tegyen az író a háborúval szemben?” Ez a kérdés nem magától vetődött fel, hanem kikényszerült, kikényszerítette az élet, mely mindenütt egyformán nyilatkozik meg a tömegek életösztonében, s kikényszerítette az a félelem pszichózis, amely minden Saar-vidéki diadal ellenére is fürgeteget sejt az időben. Így kényszerül a korszerűtlen magyar író korszerű kérdésekre. És ugyanígy kényszerül a magyar könyvkiadó is a detektív regényen, parasztadomán és aszfaltregényen túl korszerű kidaványokkal a közönség elé. A magyar könyvpiacnak „szenzációi” hiábavalók. A „filológiai regény” nem „szenzáció” s nem az a különböző irodalomtörténetek sora sem; ha meg véletlenül adódik, mondjuk egy „mese habbal”, akkor szemérmesen elhaladnak mellette. Ilyen körülmények közt a mai olvasni vágyó utáni vágy megteremti az új kiadókat és kikényszeríti az új kiadványokat. A korszerűség tömegkövetelménye Magyarországon ma aktuális irodalmat keres, amit ugyan nevezhetünk „literáris ösztön”-ből fakadottnak, ugyanakkor azonban az ország szellemi hordójának abroncsait feszítgeti s így végső értelemben az adott korlátok ellen irányul. Így jelenhetett meg Illyés Gyula könyve, melynek megjelenése nem kizárólag szerzőjét dicséri, hanem azokat a körülményeket is, amelyek kikövetelték, s amelyek előtt se az írónak, se a kiadónak kitérnie nem lehetett. Így jelentkeznek sorra az új kiadók, akik az ez irányú olvasási kedvben *Malraux*-t adtak ki bűnösen rossz fordításban, csonkitásokkal. Így jelent meg egy *Egon Erwin Kisch* gyűjtemény, néhány régi, de mégis forradalom utáni orosz regény, s végül két, ha a nemzetközi piacon nem is friss, de mégis kitűnő regény gonddal készített magyar fordításban: *Ilj és Petrov 12 szék* és *Michael Gold Zsidók*, ha nincs pénzük című regénye. Így akadt kiadóra *Remenyik Zsigmond* megjelenésre váró két könyve és *Solohov* Csendes Dónja s készül Illyés Gyula szerkesztésében egy mai orosz dekameron.

A következőkben *Ilja Ilj és Jevgenyij Petrov 12 szék* (fordította *Gellért Hugó*, Nyugat kiadás) és *Michael Gold Zsidók*, ha nincs pénzük (fordította *Bolyai Zoltán*, Kosmos kiadás) című könyveivel foglalkozunk, nemcsak azért, mert két kitűnő könyvről van szó, amelyek helyét világirodalmi mértékegységekkel kell keresnünk, hanem, mert két, minden ízében időszerű könyvről van szó. Az egyikben, a *12 szék*-ben a szatira derűs, korántsem keserű keretei közt a polgárság esszenciáját; a másikban viszont ugyanennek tragikus felmorzsolódását kapjuk, ha sziluettszerűen is a newyorki proletár gettó világában.

A *12 szék* első számú hőse Ippolit Matvjejevics Vorobjanyinov valami késői, kifélcemodott Csicsikov, aki anyósa hagvatékát kergeti Oroszországon keresztül. A rendes polgári mentalitású Vorobjanyinov a kincs utáni hajszában igen gyorsan vesztí el lába alól a talajt, hogy végül eladja magát szédelő üzlettársának és koldulni is leáll, s a gyilkosságtól sem retten vissza. A regény másik kincs után vadászó alakja, a pap szintén minden erkölcsi és anyagi értékét belefekteti az üzletbe, míg végül megőrül. A regény harmadik, de legtöbbet szereplő figurája Osztap Bender, a „nagy kombinátor” hivatásos szélhámos, aki a lopás, házasságszedelgés, csalás, sikkasztás módszereit tudatosan alkalmazza a kincs kérekerítése érdekében, Osztap Bender diktátor a leleményessége árnyékában egyre kisebb zsugorodó üzlettársa felett, aki a cél előtt egy lépéssel valódi lényére lel és meggyilkolja.

Ebben a három típusban a pénzsóvár embert leplezik le a szerzők, a hozzájuk tartozó cselekményben pedig a vagyontörtetés megnyilatko-

zási formáit és emberalakító eredményeit. A kincs utáni hajsza természetesen eredménytelen, mert amint a regény utolsó oldalán kiderül, a kincsekből klubház épült, ami egyszersmint szimbólikus is: a közösség ellen nem lehet véteni. Ugyanez az eredménye Ilf és Petrov franciául most megjelent regényének (*Un millionnaire dans l'U. R. S. S.*), amelyben az előbbi regényben legyilkolt Ostap Bender hozzájut a milliókat érő kincsekhez és most már nem mint kincskereső hányódik a kalandok hátán a „cél“ felé, hanem a kincssel folytatja a kalandot, mert azt rejtegetni kell, egyik vasuti állomás ruhatárából a másikba és amikor a kollektív összefüggések közt már nem tud vele mit csinálni, a milliókkal a Dnyeszteren át a magántulajdon világába menekül, ahol a tulajdon őrei, a határőrök veszik el tőle. Az orosz mindennapok szatirájában, a jelenségek és emberi gyengeségek kigunyolásában szerzők mind olyan jelenségeket pécéznek ki, amelyek a régi világ maradványai. Ezek a maradványok azonban a mi összefüggéseink között élő valóságok. Ezen a ponton érezhető Ilf és Petrov könyve Remenyik *Mese habbal* című könyvével rokonnak. A kettő közötti különbség a felülről való derült, optimista látás az egyikben, s a keserű, szerkezetileg kusza, maró látás a másikban, amik — szatiráról lévén szó — a más és más társadalmi összefüggések következményei.

Michael Gold regénye egész más természetű mint az előbbi. Más tartalmában, de más a formájában is, mert míg az előbbit az epikai nyugalom perspektívája jellemzi, addig Gold regényét szaggatott, zaklatott költőiessége teszi jellegzetessé. M. Gold regényében a valóság művészi ábrázolása olyan csúcson jár, hogy bátran odahelyezhetjük a világirodalom vezető alkotásai közé. A regény különben egy Romániából kivándorolt zsidó család és annak már a prosperity földjén született fián keresztül mutatja a világvárosi proletár zsidó negyed nyomorát, a newyorki East Side egyik uccáját prostituáltjaival, kicsi gangsztereivel, komiszágaival, ösztönös szolidaritásával, haláleseteivel és életharcával. Az East-Side-i ucca azonban nemcsak az évezredek mélyéről hozott tóra-maradványokat faragja le a proletársorsú zsidókról, hanem lefarag róluk mindent, ami a tórával együtt a feudális Európához vagy a demokratikus Amerikához köti őket. A proletársors nem ismer egyensúlyt, nyugalmi helyzetet, s így a regény egy nagy öntudatosodási folyamat regénye a ghetto mélyéről fel a „Nagy Kezdetig“.

Meliusz N. József

SZLOVENSZKÓI KÖNYVEK. Minden igaz művészetben van valami a zenéből. Vannak valóságregények, melyek zenélnek. Szociális képet vetítenek, reális valóságot adnak, de ha hirtelen emlékezetbe idézzük őket, a fülünk érzi a legjobban a hatást: a tényekből ősi bukolikus zene csap ki, szavak, amelyek tetterejűek és mégis tényvalóságánál időtlenebbek, maradandók, valóságjelleggel időtlenséggel konzerválóok. Csak Barta Lajosra kell gondolni, a magyar irodalom egyik legmonumentálisabb regényére a Sötét ujj-ra, melynek tárgya a magyar paraszt első proletárrábukása. Ebben a regényben Barta az első bizonytalanságot rögzíti: a gyár, a bank betörését, egy kezdeti állapotot, amit a magyar naturalizmus elfelejtett *teljességében* megragadni. Évtizedek múltán ez a rögzítés már nem lehet nyers életjegyzés, de inkább: emlékéldozás, köszöntés, nagyítás, lezárás: időtlenségbe konzerválás. A nyelv biblikussá, balladássá válik: az összkép zenével rokon. Ott van Szilágyi András Uj pásztor-a. Aprólékos naturalizmus, tiszta realizmus részleteiben, de teljességében a proletárlét primitív emberlét-zenéje. Proletárlét valósága elsőséges megragadásban, amikor fák, rét, állatok, fájdalemak, jogtalanságok egy nyelven